

**ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ ПРЕПОДАВАНЕ ПО АРХИВИСТИКА
ВЪВ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“**

Стефка Петкова

*THE FIRST DECADES OF TEACHING ARCHIVAL STUDIES AT
THE ST. CYRIL AND ST. METHODIUS UNIVERSITY
OF VELIKO TARNOVO*

Stefka Petkova

Abstract: *The article shows the reasons why the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo has educated a large part of the specialists working in the historical archives of the country. First, a historical archive was established in the city during the Ottoman Empire, and a special building was built for it (1870 – 1871). Then, the State Military Historical Archive is located in Veliko Tarnovo, besides the usual regional state archive. Today, they are an excellent base for the education of students and for historical research. Furthermore, the university maintains a rich library, and the university publishing house delivers own quality publications, which are used by other universities in Bulgaria and are also known to archivists from other countries.*

Keywords: *Archival Studies, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, State Military Historical Archives, State Archives – Veliko Tarnovo.*

Архивистиката не е започнала като преподаване заедно със създаването на Великотърновския университет и на специалността „История“. А нямаме и до днес обучение в специалност, която да се нарича „Архивистика“, евентуално „Архивистика и документалистика“. Такава специалност се създаде първо в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1952 г.), а впоследствие в Югозападния университет „Неофит Рилски“ (2005 г.), в Университета по библиотекознание и информационни технологии (2012 г.) и в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (2018 г.).

По този повод един известен възпитаник и приятел на ВТУ (професор Никола Аврејски) писа напоследък на страниците на Архивен преглед: „Интерес към разкриване на обучение по отделна, самостоятелна

специалност „Архивистика“ не се проявява от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, което е малко изненадващо, като се имат предвид съществуването на специалност „История“ още от откриването на университета през 1963 г., дискутирането на въпроса за архивистични четения още през 70-те години, редовното провеждане на такива четения в специалност „История“ и ред други специалности от 1984 г. насам, наличието на солиден научно-преподавателски състав и добрият мениджмънт на университета“ [Аврейски, Н. 2022, с. 18].

Казаното е напълно вярно, както и констатацията, че въпреки липсата на такава отделна, самостоятелна специалност, Великотърновският университет си остава висшето училище, дало много голям брой специалисти, работили през годините в архивните учреждения на страната ни. Напълно съпоставим с броя възпитаници на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Обяснението за това обстоятелство виждам в следното:

Самият град Велико Търново е изключително важен архивен център за страната ни. Бил е такъв през годините и продължава да бъде. Именно в Търново е построена първата сграда за исторически архив – през 1870 – 1871 г., известно на търновчани като „Дебоя“ („Депото“). Намира се, както е нормално, в близост до Конака (както е разположен, например, Табулариумът в античния Рим – на метри от управляващия империята Сенат).

Идеята за такъв архив е била на Митхад паша в ролята му на управител на Дунавския вилает. Предложил е през 1868 г. на централното правителство на Османската империя да бъде построена в Русе каменна сграда за архив, тъй като администрацията на областта е натрупала над 30 000 кутии документи, трупат се и нови. Не бил обаче отпуснат кредитът, поискан от известния валия реформатор. Строителство на такава сграда се осъществило, но не в пограничния град Русе, а в по-закътаното Търново [Петкова, Ст. 2009, с. 16–17] (ил. 1).

Тържественният надпис на входната порта, с похвални слова към султан Абдул Азис (ил. 2), в превод гласи:

Щом като станал падишах, Негово превъзходителство Абдул Азис, основател и създател на благодения, се заел със старание да укрепи базата на справедливостта и законността. Падишахът постигнал много победи благодарение на войниците, всеки от които се биел като разярен лъв. На падишаха не му достигали нито денят, нито нощта и сянката на негово превъзходителство, познаващ истината и правдата, вършела всичко с определена цел. Ето на: той – падишахът, построил депо в Търново. А за да не бъде унищожен този арсенал, било наредено да се охранява. 1287 г. по хиждра [3.IV.1870 – 22.III.1871 г.]

Учреденият през 1952 г. Окръжен държавен архив – Велико Търново се нанася в тази сграда през 1964 г. и продължава да я използва по предназначение и в наши дни.

Пак в Търново и пак в началото на 50-те години е създаден Централният военен архив (ЦВА) – предшественикът на днешния Държавен военноисторически архив (ДВИА). За неговите нужди са построени две сгради – едната през 1954 г. и втората – през 1974-та, като те са за времето си доста добре обзаведени, включително със стелажи компактус и с техника за реставрация и консервация на документи [ДВИА, pass] (ил. 3; ил. 4; ил. 5).

Както архивистите в града, така и материалната база на тези богати с фондовете си архиви са още от създаването на ВТУ на разположение на преподаватели и студенти от всички факултети на университета и всички специалности (все хуманитарни). Регистрирани са чести посещения в търновските архиви преди да започнат каквито и да било четения по архивистика.

Четенията започват през 1984 г., и само с двама преподаватели, та изключително важна си остава помощта на практикуващите архивисти в града. Нека спомена поне Стефан Градинаров (1942 – 2022) (ил. 6), който в продължение на 23 години (от 1982 до 2005 г.) е директор на Държавен архив – Велико Търново¹.

Не може да не се спомене и помощта на дългогодишния архивист в ЦВА Иван Коев (1942 – 2020) (ил. 7), постъпил в архива през 1970 г. и станал негов ръководител през 1999 – 2005 г.².

Второ важно обстоятелство, изиграло роля за успешната подготовка във ВТУ на бъдещи архивисти, е поддържаната системна връзка с Главно управление на архивите (ГУА) при Министерския съвет, както се нарича по него време архивната централа на страната ни. А чрез ГУА – и с постигнатото дотогава от катедра „Архивистика“ в СУ.

През 1984 г. ръководството на ВТУ се обръща към проф. Дойно Дойнов, началник тогава на ГУА, да предложи преподавател за четенията по архивистика, планирани да започнат през учебната 1984 – 1985 г. Самият той университетски човек, проф. Дойнов се отнася много отговорно към въпроса и предлага най-добрия специалист, с който разполагат в него момент държавните ни архиви (нека не прозвучи нескромно) – доцент Стефка Петкова. Към него момент имах 25 години опит като практикуващ архивист (бях вече заместник на проф. Д. Дойнов в ГУА с ресор Научноизследователска и методическа работа) и успоредно с това – 20 годи-

¹ Снимката на Стефан Градинаров и данните за него са ми предоставени от колегите в ДА – Велико Търново.

² Снимката на Иван Коев и данните за него са ми предоставени от колегата ми от ДВИА Георги Луков.

шен опит като преподавател по различни архивистични дисциплини в СУ (ил. 8).

Изборът на асистент беше също сполучлив. Провеждането на семинарните занятия беше възложено на Борислава Глушкова, главен специалист в Окръжен държавен архив – Велико Търново. Тя беше завършила История в СУ, а в архива имаше натрупан вече значителен научен и практически опит (ил. 9; ил. 10)³.

Поехме в този скромен състав обучението по дисциплините „Архивистика“ и „Музейно дело“, които се четяха или поотделно или в комбинация в зависимост от специалността (била тя История, Археология, Балканистика, История и география, Български език и история). Програмите се актуализираха през годините, но някои от тях могат да се видят и отпечатани [ВТУ..., 1999].

Освен общите лекционни курсове по двете ни основни дисциплини, успяхме да поддържаме и надграждаща специализация по Архивистика, Музейно дело и Археология. В тази специализация си позволих да прочета доста подробен спецкурс по „Автоматизирано търсене на документна информация“ (30 учебни часа), докато в СУ отделях на автоматизацията само 6 учебни часа в рамките на по-общата дисциплина „Информационна система на архивите“.

Задълбочен анализ на осъществяването през годините четения е направен от колегата ни Анка Игнатова в поредицата „Четения по архивистика“, поддържана от катедрата в СУ [Игнатова, А., 2009]. Нямам какво особено да добавя към казаното там.

Във ВТУ преподавателите по архивистика и музеология влизаха в състава на катедра „Нова и най-нова история на България“. Промени през първите две десетилетия нямаше, няма и до днес, макар ние с колегата Николай Проданов да се надявахме в определен момент, че тази катедра ще се разрои, като в самостоятелна катедра ще преминат преподавателите по кръга научни и учебни дисциплини с общ шифър – Архивистика, Документалистика, Изворознание, Палеография и Историография.

Замисленото не се осъществи, макар да се появяваха нови катедри. Такава беше Катедрата по библиотекознание, която беше създадена през 1993 г. от видния български краевед и библиограф професор Марин Ковачев (1934 – 2006 г.) (ил. 11). Обучението на библиотекари силно се разрастна, когато ВТУ пое ангажимента да осигури на завършилите Колежа по библиотечно дело в София, както и на неговия предшественик Полувисшия институт по библиотечно дело, възможност за придобиване и на висше образование. Задължителни бяха четенията по архивистика и за

³ Първата снимка на Борислава Глушкова е от Албум на випуск 1962 – 1966 г. при СУ „Кл. Охридски“, Философско-исторически факултет, специалност „История“, а втората е притежание на семейство Глушкови.

тези студенти. Освен това, в списанието, което създаде и редактираше – „Архив за поселищни проучвания“ (**ил. 12**), проф. Ковачев системно отпечатваше материали от интерес за двете ни толкова сродни професии – на архивиста и на библиотекаря⁴.

Много характерна за ВТУ беше загрижеността на ръководствата на университета и на факултетите по отношение на снабдеността с научна и учебна литература. Набавяше се всичко достъпно от страната и чужбина. В библиотеката на ВТУ редовно се получаваха списанията „Архивен преглед“ и „Известия на държавните архиви“, както и множество други издания на архивите ни.

На тази загриженост дължим и публикуването от 1986 г. насам на четирите издания на „Увод в архивознанието“ на проф. Стефка Петкова, превърнали се в основно пособие за подготовката на архивисти в страната [**Петкова, Ст.** 1986, 1994, 1998, 2011]. Касае се всъщност за три различни книги. Първата, с подзаглавие „Лекции“ се отпечата набързо, заради започналите четения, и почти повтаряше лекционния ми курс от СУ със заглавие „Основи на архивознанието“ [**Петкова, Ст.** 1979] (**ил. 13**). След около 7–8 години, подготвих сериозна монография, която запази обаче (по решение на издателството) първоначалното си заглавие – „Увод в архивознанието“. Третото издание е много близко до второто, но след 2007 г., когато се прие последният по време Закон за Националния архивен фонд, се наложи книгата основно да се преработи и така, през 2011 г. се появи четвъртото, последно засега издание (**ил. 14; ил. 15; ил. 16**). Дълга за него изключително голяма благодарност на доц. Анка Игнатова, която от учебната 2004 – 2005 г. стана титуляр на четенията по архивистика във ВТУ, достойно поемайки щафетата.

Четвъртото издание е достъпно от няколко години и в Интернет (чрез платформата Academia.edu) и ако се съди по многобройните цитирания, добре представя (у нас и по широкия свят) продукцията на университетското издателство на ВТУ.

С тези няколко страници не се изчерпва даже важното по темата ми, но се надявам, че те са принос за изясняване на началната история на преподаването по Архивистика в университета и 40-годишнината на Катедра „Нова и най-нова история на България“.

⁴ На страниците на това издание аз лично публикувах статии по важни теми. А именно: **Петкова, Ст.** Специфика на фондовете от първоизточници и интеграция в информационната дейност на архиви, библиотеки и музеи. В: Архив за поселищни проучвания, 1993, кн. 3–4, с. 3–17; **същата**, Достъпът до архивна информация. Пак там, 1996, кн. 1–2, с. 133–140; **същата**, Лексикографски опити и постижения в архивната област. Пак там, 1997, кн. 1–2, с. 3–33.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Публикации/ Publications

Аврейски, Н. 2022 – Никола Аврейски. Обучението по архивистика в българските университети: поглед върху актуалното състояние с оглед извличане на поуки за УниБИТ. – *Архивен преглед*, 2022, кн. 2, 7–23. [Nikola Avreyski. Obucheniето po arhivistika v balgarskite universiteti: pogled varhu aktualното sostoyanie s ogled izvlichane na pouki za UniBIT. – *Arhiven pregled*, 2022, kn. 2, 7–23.]

ВТУ..., 1999 – Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Исторически факултет. Катедра „Нова и най-нова история на България. Учебни програми по дисциплините: Архивистика и музейно дело, Българска историография, Българско възраждане, История на България в периода 1878 – 1944 г., Най-нова история на България (след Втората световна война). В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 1999. [Velikotarnovski universitet „Sv. sv. Kiril i Metodiy“. Istoricheski fakultet. Katedra Nova i nay-nova istoria na Bulgariya. Uchebni programi po distsiplinite: Arhivistika i muzeyno delo, Balgarska istoriografia, Balgarsko vazrazhdane, Istorica na Balgaria v perioda 1878 – 1944 g., Nay-nova istoria na Balgaria (sled Vtorata svetovna vojna). V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 1999.]

Игнатова, А. 2009 – Анка Игнатова. Приносът на Великотърновския университет в развитието на българската университетска архивистика. – В: *Университетски четения по архивистика*. Том I. София, 2009, 153–163. [Anka Ignatova. Prinosat na Velikotarnovskia universitet v razvitiето na balgarskata universitetska arhivistika. – V: *Universitetski chetenia po arhivistika*. Tom I. Sofia, 2009, 153–163.]

Петкова, Ст. 1979 – Стефка Петкова. Лекции по основи на архивознанието. Част I. София, 1979. [Stefka Petkova. Lektsii po osnovi na arhivoznaniето. Chast I. Sofia, 1979.]

Петкова, Ст. 2009 – Стефка Петкова. Щрихи към историята на българските архиви. – *Архивен преглед*, 2009, кн. 3–4, 16–17. [Stefka Petkova. Shtrih kam istoriyata na balgarskite arhivi. – *Arhiven pregled*, 2009, kn. 3–4, 16–17.]

Петкова, Ст. 1986, 1994, 1998, 2011 – Стефка Петкова. Увод в архивознанието. Лекции. В. Търново, 1986; Увод в архивознанието. Второ, доп. и прераб. изд. В. Търново, 1994; Увод в архивознанието. Трето изд. В. Търново, 1998; Увод в архивознанието. Четвърто, прераб. и доп. изд. В. Търново, 2011. [Stefka Petkova. Uvod v arhivoznaniето. Lektsii. V. Tarnovo, 1986; Uvod v arhivoznaniето. Vtoro, dop. i prerab. izd. V. Tarnovo, 1994; Uvod v arhivoznaniето. Treto izd. V. Tarnovo, 1998; Uvod v arhivoznaniето. Chetvarto, prerab. i dop. izd. V. Tarnovo, 2011.]

Интернет базирани източници/ Internet sources

ДВИА – ДВИА (Държавен военноисторически архив) [DVIA (Darzhaven voennoistoricheski arhiv)] – https://www.archives.government.bg/278-%D0%94%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD_%D0%B2%D0%BE%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2



Ил. 1. Построената от Кольо Фичето каменна сграда (Деболя), приютила
Държавен архив – Велико Търново



Ил. 2. Надписът над входната порта на Деболя във В. Търново



*Ил. 3. Старата сграда на Държавния военноисторически архив
във Велико Търново*



*Ил. 4. Новата сграда на Държавния военноисторически архив
във Велико Търново*



***Ил. 5.** Архивохранилище в Държавния военноисторически архив
във Велико Търново*



***Ил. 6.** Стефан Градинаров (1942 – 2022)*



***Ил. 7.** Иван Коев (1942 – 2020)*



Ил. 8. Проф. дин Стефка Петкова



Ил. 9. Борислава Глушкова
като студентка
в Софийския университет



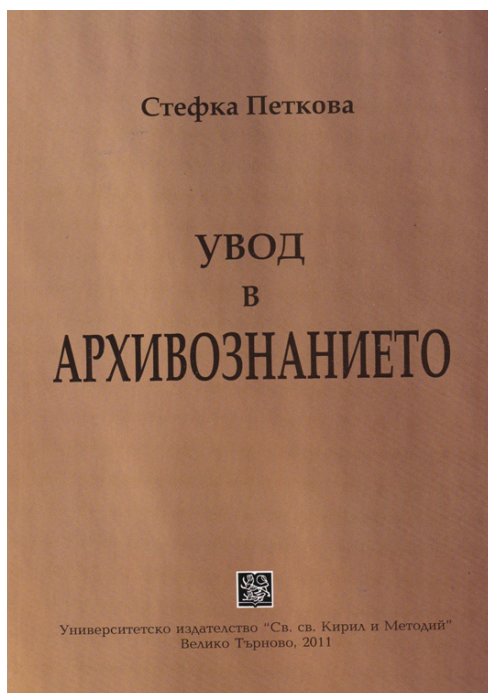
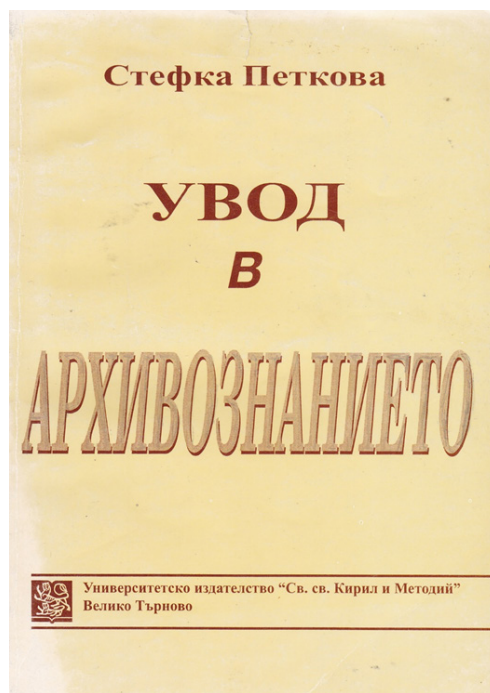
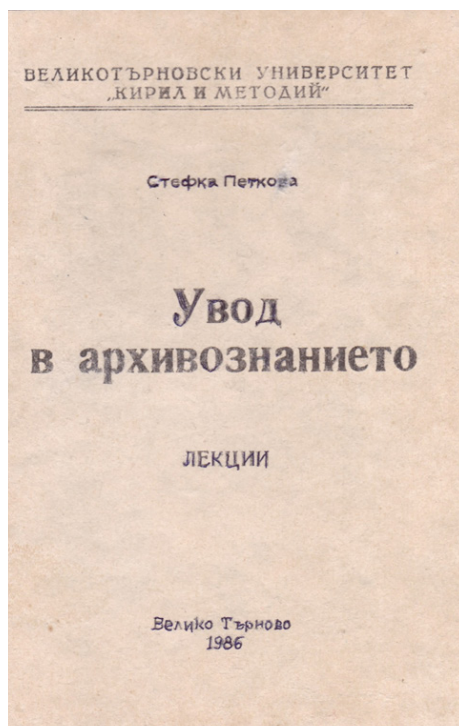
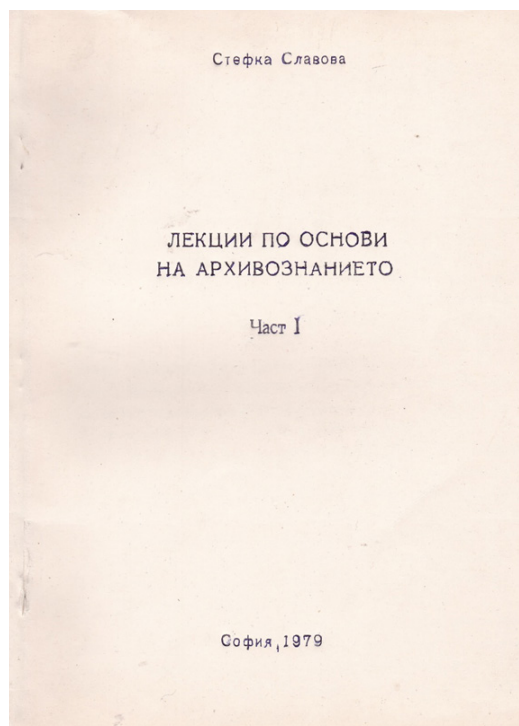
Ил. 10. Борислава Глушкова
като хоноруван преподавател
във Великотърновския университет



Ил. 11. Проф. Марин Ковачев (1934 – 2006)



Ил. 12. Заглавна корица на списание „Архив за поселищни проучвания“



Ил. 13. – 16. Заглавни корици на четирите издания на учебника „Увод в архивознанието“